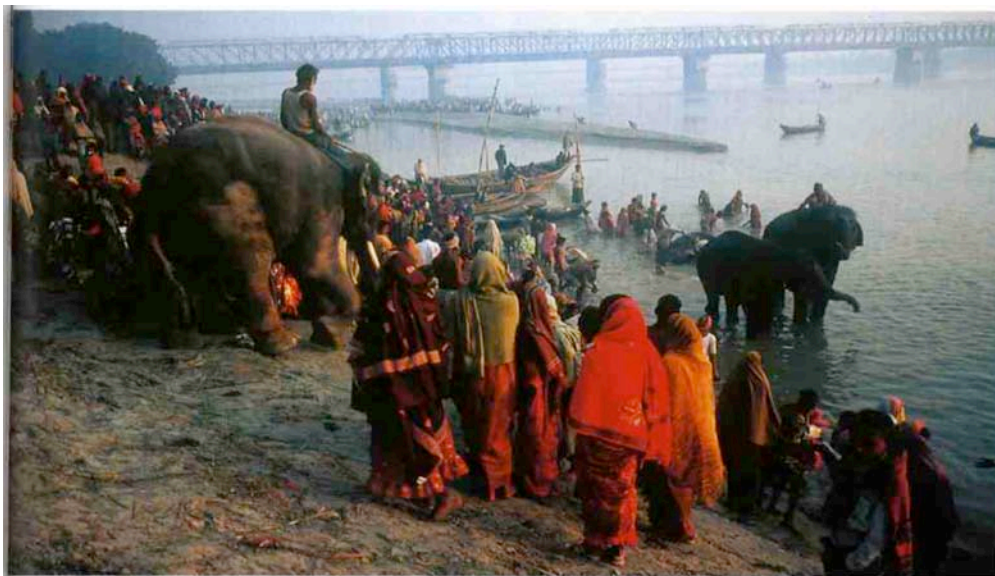

TENDENSIÖST OM INDIEN I SVENSKA SKOLBÖCKER

Vad står det om Indien i våra skolböcker? I de fem skolböcker, alla utgivna av Natur och Kultur, som har granskats av Nyhetsbrev Indien (nr 1-2/2005) tycks tiden ha stått still de senaste trettio åren.

Religionskunskap för Gymnasiet, Kurs A, Natur o Kultur 2002, har på det hela taget en ganska bra skildring av hinduismen och buddhismen. Man börjar kapitlet med tre stämningbilder från Varanasi (folk som badar i Ganga), Kalitemplet i Calcutta där man offerar getter ("Djurens huvuden skärs av och staplas upp framför gudinnan...") samt Raipur där en präst skall recitera heliga texter framför gudinnan Durga i ett rum som renats med vatten utblandat med kodynga.

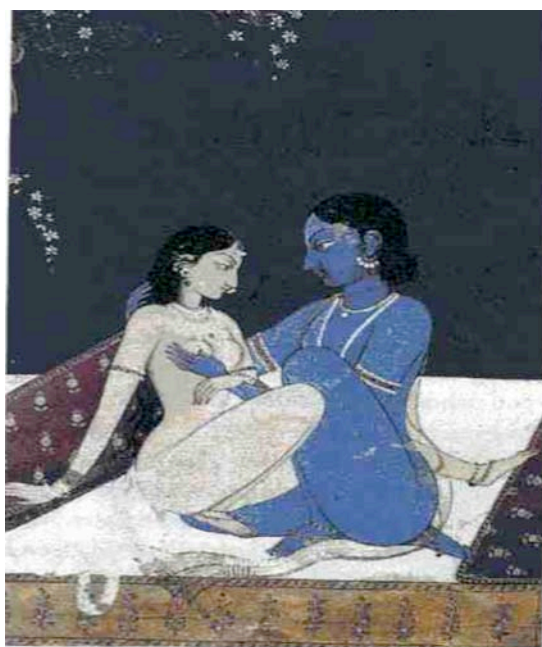

I början av kapitlet möts man av en rörig och inte särskilt tydlig bild av människor och elefanter som går ner i Ganga. Bilden är tagen så att man ser samtliga människor och elefanter bakifrån, och i bakgrunden syns en järnbro. Misstanken infinner sig att man med avsikt har valt en ful bild. Ur Religionskunskap för gymnasiet, Kurs A, sid 23.

Därefter fortsätter man med poly-, mono- och ateism inom hinduismen, andakter i hemmet, rent och orent, heliga kor, gudar etc. Detta ger ett något förvirrat intryck, hinduismen plottras sönder i en massa olika och till synes motstridiga beståndsdelar. Först längre fram kommer kortfattade, men relativt bra, redogörelser för hinduismens lära om karma, reinkarnation, brahman och atman, d.v.s. det som förenar större delen av hinduismen. Som framgick av recensionen av boken "Hinduismen. Historia, tradition, mångfald" (Nyhetsbrev Indien 4/2004) anser Nyhetsbrevets redaktör att man i början av en redogörelse för hinduismen skall ta upp det som förenar och därefter behandla det som särskiljer. Till det som förenar hör då även de religiösa och filosofiska doktrinerna. Hur dessa sedan visar sig i vardagen i olika delar av Indien hör till det som särskiljer.

I texten om hinduismen finns vissa felaktigheter och olyckliga formuleringar. T.ex. på sid 25 om "Den heliga kon" står det att kon är ett heligt djur - men "ingen vet varför". Detta är fel, det finns såväl en ekonomisk som en filosofisk förklaring som båda är relativt välkända bland gemene man i Indien.

Vidare står det (sid 27) att "Ingen vill ha med den drabbade familjen att göra" efter ett dödsfall. Det korrekta är att vänner och grannar kommer och hälsar på samt tar med sig mat till de sörjande eftersom man inte skall laga mat i ett hus där någon nyss har dött. På samma sida står det att Shiva har en "upprättstående manslem" vilket får en att tro att han ser ut som hällristningarna i Tanum. Shiva avbildas inte med upprättstående manslem. Vad som åsyftas är antagligen

ETT KÄRLEKSMÖTE mellan Radha och Krishna.

Shivalingam, som ju är en stiliserad penis som avbildas separat - aldrig som en del av Shiva.

Sammanfattningsvis kan sägas att texten tenderar att betona sådant som är lite märkligt för oss, t.ex. att man använder kogödsel utblandat med vatten att skura golven, att kon är helig av någon outgrundlig anledning, ”Tyger som tagit åt sig orenhet tvättas nog...” (tvättar läroboksförfattaren aldrig kläderna?)

Bilderna med tillhörande texter är betydligt mer sensationsinriktade än huvudtexten. I början av kapitlet möts man av en rörig och inte särskilt tydlig bild av människor och elefanter som går ner i Ganga (se sid 1). På sid 27 finns en erotisk teckning av Radha och Krishna (se sid 1), båda nakna och tafsande på varandra. Bildtexten säger ”Ett kärleksmöte mellan Radha och Krishna”. I huvudtexten påpekas däremot att kärleken mellan Radha och Krishna anses symbolisera kärleken mellan gud och människa. På sid 29 finns en bild av Kali med tungan hängande ur munnen ”Här ser vi en nästan skrämmande bild av henne...”

”Den stora gudinnan dyrkas över hela Indien under olika namn. Här ser vi en nästan skrämmande bild av henne - Kali med den blodröda tungan”. Ur Religionskunskap för gymnasiet, Kurs A, sid 29.

Kapitlet om buddhismen är också relativt bra, fast avsnittet om Mahayana är minst sagt svagt. Författaren ansluter sig (sid 38) till en extrem åsikt som finns främst bland vissa munkar på Sri Lanka, nämligen att jaget förintas totalt vid döden, men att man efterlämnar karma som en ny varelse får överta. Detta är ingalunda den normala uppfattningen bland buddhister. Vidare säger han att karma är strängt personlig i theravada men kan överlåtas samt även ”ges” av bodhisattvor inom Mahayana. Detta är inte riktigt sant, varken när det gäller theravada eller mahayana. Bilderna i avsnittet om buddhismen är betydligt välvilligare än när det gäller hinduismen. Trots att det finns ett kapitel om buddhismen i Kina, nämns ingenstans Tibet, Dalai Lama eller den tibetanska buddhismen. Man får känslan av att Tibet är en politisk mina som har röjts undan.

Religionskunskap för Gymnasiet, Kurs B, Natur o Kultur 2003, är en fortsättning på Kurs A. Den har ett riktigt bra kapitel kallat ”Den filosofiska hinduismen och brahman”. I kapitlet om Theravadabuddhismen och karma rör författaren tyvärr ihop theravadabuddhismens syn på tillvaron som präglad av de tre egenskaperna obeständighet, sammansatthet och lidande med mahayanabuddhismens lära om tomhet. Men bortsett från det så är själva framställningen bra.

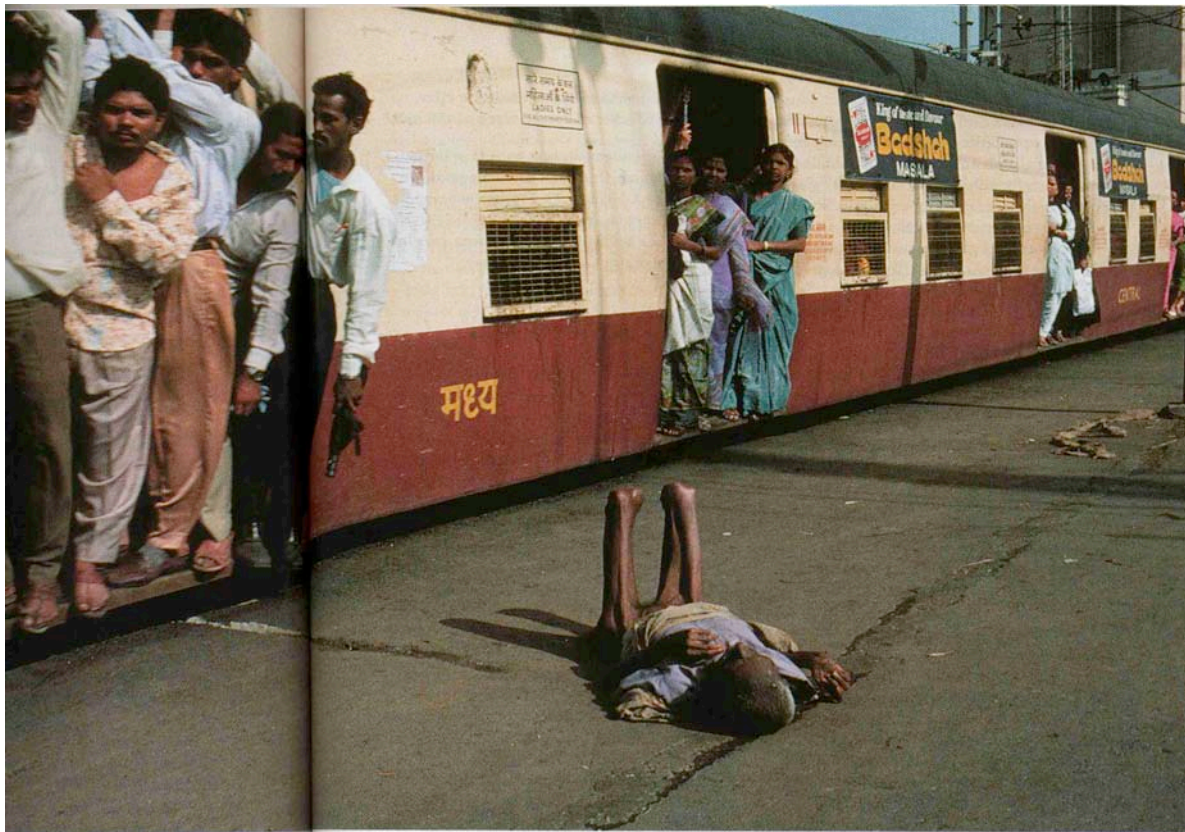
Avsnittet om kastsystemet är också bra, fast plötsligt kommer författaren med en fantasifull teori om att moderna yrken inrangeras i de traditionella kasterna. ”T.ex. kan människor med tekniska yrken räknas till krigarståndet, eftersom vapentechnologi var ett av de första områden som moderna ingenjörer ägnade sig åt” (sid 122). Det vore intressant att veta vad det finns för belägg för detta. Snarare är det väl så att kopplingen kast och yrkestillhörighet håller på att försvagas medan kopplingen kast och identitet lever vidare. Vidare står det att det inte finns någon stark kritik i Indien mot kastsystemet (sid 123). Alla som följer med debatten i Indien torde kunna vittna om motsatsen.

På sid 125 finns en stor bild av ett tåg vid en perrong (se sid 3). På perrongen ligger en utmärglad, döende, man. Bildtexten säger ”Indien är ett land med stora sociala och ekonomiska klyftor. Till en del förstärks de av religionen”. Det är ingen tvekan om att budskapet i denna bild är att hinduismen leder till fattigdom. Detta är en gammal åsikt i Sverige, som Nyhetsbrevets redaktör ofta mötte ända fram till början av 1980-talet: ”Indierna borde äta upp sina kor i stället för att dyrka dem, så att de slipper att svälta” eller att läran om karma och reinkarnation leder till passivitet och fatalism. Det sistnämnda är bildens budskap, vilket också framgår av ett brev från läroboksförfattaren till indiska ambassaden där han skriver ”Varför får mannen ingen hjälp? Är det hans karma som gör att han förtjänar att ligga där? Eller...?”

Man kan lika gärna fråga varför uteliggarna i Stockholm inte får någon hjälp. Är det Guds vilja och/eller ett resultat av den rådande statsideologin - socialdemokratin? Är fattigdomen i Etiopien kristendomens fel? Orsakades stamkriget på Nordirland av kristendomen? Beror det faktum att södra Italien är fattigare än norra på att folk är mer religiösa (kristna) i söder? Om portugiserna slutade med att slösa pengar på ljus som de bränner upp i kyrkorna, så skulle de bli mindre fattiga.

Religionskunskap - Grundbok, Natur o Kultur 1999 är mera kortfattad men koncentrerar sig på den religiösa läran inom buddhismen och hinduismen. Man redogör för karma, reinkarnation och gudarna. Kapitlen illustreras av trevliga teckningar och fotografier. Texten är enkel och kortfattad, men är av god kvalitet, trots några enstaka misstag som t.ex. att kalla daliter för "kastlösa". Den allvarligaste invändningen är väl att texten helt enkelt kunde ha varit utförligare.

I kapitlet om buddhismen nämns den tibetanska buddhismen och Dalai Lama.

Bildtext: "Indien är ett land med stora sociala och ekonomiska klyftor. Till en del förstärks de av religionen". Ur Religionskunskap för Gymnasiet, Kurs B, Natur o Kultur 2003.

Fattigdomen i Pakistan och Bangladesh ser likadan ut som i Indien. Kan man tänka sig motsvarande bild från dessa länder med en text som säger att Islam förstärker de sociala klyftorna?

Religion och liv 6, Natur o Kultur, 1997 handlar nästan enbart om livet och dagliga rutiner och mycket litet om religionen. Texten har en viss tendens att fokusera på sociala orättvisor. Dock antyds inte att dessa orsakas av hinduismen.

"Du har förstått att pojkar har större värde än flickor och att männen har mer att säga till om". "Vid måltiderna äter din pappa, du själv och din lillebror först. Din mamma och dina tre systrar serverar er och äter själva efteråt". "I vissa hem måste barnen böja sig ner framför pappan och kyssa hans fötter". Den sistnämnda utsagan är grovt felaktig. Kyssar förekom aldrig annat än som förspel till samlag i det traditionella Indien. Vårt sätt att hälsningspussa varandra var fram tills helt nyligen okänt. Sanningen är naturligtvis att barnen rör vid faderns fötter med händerna och sedan för dessa till sina egna pannor. Möjligen trycker de pannan direkt mot faderns fötter.

I avsnittet "I en indisk by" skildras en by och livet i den förvånansvärt positivt, även om det finns en förnumstig passus som påpekar att "i byn finns inga daghem för barn och inga särskilda hem för gamla, alla lever tillsammans". Man kunde lika gärna påpeka att där inte finns någon fritidspedagog, socialsekreterare, systembolag, ungdomsgård eller försäkringskassa. Eller är det orättvist? Kanske är detta påpekande nödvändigt för ungdomar i dagens Sverige där de flesta kanske inte kan tänka sig ett liv utan dessa saker och där man kan sjukskriva sig närhelst man känner sig lite tråkig. I detta avsnitt har man också, helt omotiverat, fått in en passus om att de rika i städerna har TV och bil men att många bor i smutsiga små ruckel och ständigt hotas av svält och sjukdom.

I den nya upplagan **Religion och liv 6, Elevbok, Natur o Kultur, 2002** är grundligt omarbetad. Detta med att männen äter före kvinnorna är borta, likaså stycket om att barnen kysser faderns fötter. Däremot finns ett nytt kapitel, "Flickor blir bortgifta" där det står att "Dina föräldrar bestämde för flera år sedan vem du skall gifta dig med. Själv vet du ännu inte vem det är". En del äktenskap arrangeras på detta sätt, men det är ingalunda typiskt. Skildringen av den indiska byn har förbättrats avsevärt, påpekandet att dag- och ålderdomshem saknas har ersatts av att det saknas bio, diskotek, idrottsplan och sporthall. I kapitlet nämns också den tekniska utvecklingen i Indien. Boken har också en ny sida med en bild av ett stort sydindiskt tempel. "När det ännu var stenålder i Sverige, fanns det högt utvecklade och mäktiga riken i Indien."

Mellan utgåvorna av denna bok, den första 1997 och den andra 2002, tycks något ha hänt med författaren, Leif Berg. Kanske har han upptäckt att allt inte har stått stilla i Indien. Naturligtvis är sent bättre än aldrig, men det är synd att man fortfarande år 1997 gav ut en skolbok med en så fördömsfull syn på Indien.

Religion och liv 9, lärobok, Natur och Kultur, 2003 är den som utförligast behandlar hinduismens läror, den har ett utmärkt kapitel om gudarna och templen, om kastsystemet och om hur man skall leva. Författarna beskriver på ett förtjänstfullt sätt vegetarianism, moksha, yoga samt de olika vägarna (marga) inom hinduismen. Men samtidigt innehåller den de grövsta felaktigheterna och de mest negativa kommentarerna om det indiska samhället. Man får intrycket att författarna, Leif Berg och Lennart Husén, gillar hinduismen men ogillar Indien. Vid ett besök hos en familj påpekas att den bor i ett enda rum med halmtak och lerväggar. I skildringen av kastsystemet blandar man ihop shudras och harijans och denna kast påstås vara "de besegrade, mörka draviderna". Detta är naturligtvis helt galet. Denna lägsta kast beskrivs även som "tjänare och slavar", trots att slaveri knappast har förekommit i Indien. Vidare påstås att ingen vågar ifrågasätta kastsystemet eftersom det är "ett resultat av gudars vilja". Författarna har tydligen inte haft mycket

kontakt med Indien under de senaste 30 åren! Vidare fastslås att den lägsta kasten kallas "kastlös" trots att detta ord eller begrepp inte finns! Tyvärr finns också en starkt förenklad och delvis felaktig skildring av vad Mandalkommissionens förslag om utvidgade kastkvoter ledde till år 1990. Dessutom förekommer den direkt felaktiga uppgiften att kastsystemet har förbjudits/avskaffats på två ställen på sid 293.

På sidan 291 finns en stor bild av kvinnor som sorterar röd chili. I bildtexten står "Arbetarna är

lågavlönade harijans, som inte har mycket att säga till om. Det är jordägaren som ensam bestämmer lön och arbetsvillkor." Detta är direkt fel, i Indien finns minimilön och andra villkor stipulerade.

Bildtext: "Byggnadsarbetarnas bostäder i centrum av Bombay. Alldeles intill bygger arbetarna ett jättelikt lyxhotell. I bakgrunden syns en stadsdel för bättre ställda. Där finns bra skolor, affärer och vackra parker. Är det karman som bestämt deras olika öden?" Ur Religion och liv 9, Natur och Kultur 2002, sid 292.

Kan man tänka sig samma bild från Pakistan eller Bangladesh med bildtexten "Är det Allah som har bestämt deras olika öden?"

I kapitlet om karma skildras även tron på reinkarnation, men tyvärr kommer den typiskt svenska, gamla missionärssynen på karma och social rättvisa återigen i dagen. "De fattiga får hårda ut, leva rätt och hoppas på en bättre lott i nästa liv. Det är inte orättvist". Sanningen är att Nyhetsbrevets redaktör *aldrig* har hört en hindu påstå detta, i tal eller skrift. Författaren blandar ihop två saker: Dels varför den fattige är fattig - dels hur man skall förhålla sig till honom. Det är två olika saker. Även om en fattig, lågkastig eller sjuk persons öde beror på hans dåliga karma, vilket det inte alltid behöver göra, så innebär detta inte att man inte skall hjälpa honom.

På sidan 297 berättas om den heliga floden Ganges. I avsnittet "Livgivande kloak" beskrivs utförligt att vattnet i Ganges är förorenat av utsläpp av alla de slag. Det är i sak helt korrekt, men är det nödvändigt att beskriva detta så utförligt. Gör man det med andra religioner? Står det t.ex. om de mycket stora sanitära problem som man åtminstone förut hade i Mekka i samband med pilgrimssäsongen? Överallt sticks små negativa anmärkningar in i texten, som t.ex. på sid 298 i avsnittet "Praktfulla tempel". Det innehåller en utmärkt skildring av tempel och de festivaler som äger rum i dem, men så kommer plötsligt "Byarnas tempel är små och torftiga liksom bybornas egna hus. Desto väldigare upplevelse är det då att vallfärda till de stora templen." Dessutom är det inte sant att alla bytempel är torftiga.

På sidan 303 sägs att man måste vara född i en kast för att vara hindu. Detta råder det delade meningar om i Indien. Många hinduer anser numera att utlänningar kan konvertera till hinduismen. På samma sida står det att det råder alkoholförbud i de flesta indiska delstater, vilket också är fel. Idag är endast Gujarat helt "torrt".

Även i denna bok finns ett fotografi av Durga, med många huvuden med utsträckta tungor och med ett avhugget huvud i en av sina händer. Bredvid finns en bild av avhuggna gethuvuden uppradade på marken "Gudinnan kräver blodsoffer". Det är visserligen sant, men inte särskilt representativt. Det bästa fotografiet är nog ändå det av några kor som ligger på en refug i gatan, utan att hindra trafiken. Bildtexten säger "Gata i centrala Calcutta. Ingen kan tänka sig att fösa undan korna hur mycket de än kan hindra trafiken". Alla som har varit i Indien vet att kor ingalunda är det stora problemet i stadstrafiken. Fast det är klart, vi kunde ju skicka ner Annika Billström till Calcutta för att införa biltullar!

En betydligt "snällare" bild av Radha och Krishna. Ur Religion och liv, Natur o Kultur 2002, sid 301

Boken är bra på att beskriva hinduismens läror och ritualer, i motsats till de andra läroböckerna, men bokens "sociala engagemang" leder den lite snett. Den ger en gammaldags skildring av kastsystemet. Då Calcutta nämns i bildtexter påpekas givetvis att staden är smutsig och fattig.

Gemensamt för alla böckerna är att de försöker beskriva draviderna som ett ursprungsfolk och arierna som senare invandrare, och att kontakten mellan dessa resulterade i dagens hinduism men också i kastsystemet. Allt detta är ju egentligen bara teorier, och är egentligen onödigt att ta upp i en kortfattad skildring av hinduismen.

Man har relativt utförliga skildringar av kastsystemet, men tyvärr innehåller dessa en hel del felaktigheter. Ingen av böckerna nämner att kastsystemet tillämpas av alla indier, alltså även av muslimer, kristna och sikher.

Bildtext: "Gudinnan kräver blodsoffer. Varje fredag offras getter vid Kalitemplet". Ur Religion och liv, Natur o Kultur 2002, sid 301. Detta är sant, men ger det en sann bild av hinduismen?

Då man skildrar lärorna om karma och reinkarnation kopplas detta på ett ensidigt sätt ihop med kastsystemet och sociala skillnader. Ingenstans sägs att karma är så mycket mer, t.ex. ens personlighet, ens talanger, ens temperament, ens värderingar, allt detta och mycket mer är också ett resultat av karma. Frågan om den fria viljan, som ju alltid har plågat den västerländska filosofin, har alltid varit ett icke-problem i indisk filosofi, tack vare lärorna om karma och reinkarnation. Detta kunde vara intressant och relevant att nämna i läroböckerna - men så

sker ej.

Genomgående i böckerna används termen "offra" då hinduer lägger blommor, frukter eller mynt på altaret. Det är naturligtvis inte fel, men då skall vi väl använda det inom kristendomen också. "Vid varje gudstjänst förväntas församlingsborna offra pengar till Jesus och hans kyrka".

Indien framställs som ett land där de flesta är fattiga, de bor i hyddor, städerna är smutsiga, folk hotas av svält och såväl samhället som familjen är starkt hierarkiska och tyngda av traditioner.

*På samma sida finns även denna bild, av Kali.
Ur Religion och liv, Natur o Kultur 2002, sid 301.*

Ingenting om den höjda levnadsstandarden, den förlängda medellivslängden, om den framväxande medelklassen, om framgångar inom forskning och IT nämns. Men, invänder då någon, detta hör väl inte hemma i ett kapitel om hinduismen? Nej, men då gör väl inte heller slum och fattigdom det?

Frågan inställer sig: är böckerna lika kritiska mot företeelser i andra, icke-hinduiska, länder?

Vi har tittat i **Religion och liv 9, Lärobok**, som är den bok som är mest negativ mot Indien. I kapitlet om Islam, står på sid 270 "På Muhammeds tid var det vanligt att man hade slavar. Koranen uppmanar muslimerna att frige dem." Lite längre fram i texten påpekas att man i många muslimska länder noga tillämpar Koranens regler. Ingenting sägs om att slaveri är en gammal tradition bland muslimerna och att denna tradition fortfarande finns i bl.a. Mauritien, Tchad, Niger och Sudan. I ett BBC-reportage nyligen fastslogs att åtta procent av befolkningen i Niger är svarta slavar som ägs av arabiska nomader! I Economist (Mars 12-18, 2005 sid 6) finns en notis om att Nigers regering gått back på ett tidigare löfte om att befria landets slavar. De muslimska araberna var de som först använde bortrövade svarta afrikaner som slavar, och hela idén om att föra svarta afrikaner till USA som slavar kommer härifrån. Inget av detta nämns i boken - snarare tvärtom, man försöker påskina att muslimerna är emot slaveri.

"Koranen har också detaljerade bestämmelser om äktenskap, skilsmässa..." (Sid 271). Boken är påfallande försagd då det gäller kvinnor inom Islam. Om omskärelse står det "I vissa delar av den muslimska världen omskärs också flickorna. // Den utförs när flickorna kommer upp i tonåren. Operationen innebär att klitoris skärs bort, ibland också delar av blygdläpparna. Seden fanns redan före Muhammeds tid och har inte något stöd i Koranen. I flera muslimska länder försöker man numera få människor att sluta med denna grymma sed." Man måste vara mycket uppmärksam för att märka det som författarna, Leif Berg och Lennart Husén, glider förbi, nämligen orden *flera* och *försöker*. Här finns ingen skildring av typen "Du är flicka i ett muslimskt land. Dagen då du skall omskäras närmar sig..." I övningsuppgifterna efter kapitlet finns frågan nr 11: "Är kvinnan förtryckt inom islam?", men inga frågor av typen "Tror du flickorna vill få klitoris bortskuren"?

På sid 281 finns ett foto från ett bröllop i Oman, med ett brudpar och andra människor i färggranna kläder. Kvinnorna har huvudena täckta. Ingenting står om ifall bröllopet är arrangerat eller inte eller om parterna överhuvudtaget känner varandra. Frågeställningen tycks inte existera: arrangerade äktenskap finns bara i Indien.

Tyvärr tvingas man konstatera att Natur o Kulturs läroböcker, med undantag för Religionskunskap - Grundbok, innehåller felaktigheter, är fördomsfulla och vittnar om okunnighet hos författarna. Dessutom tvingas man konstatera att de inte behandlar alla religioner lika. Vissa religioner och kulturer behandlas med sidenhandskar medan andra - hinduismen - behandlas med järnåre.

Det är märkligt att Natur o Kultur har nedlåtit sig till att ge ut dessa alster.

David Ståhl
Indienspecialisten Empatum
tel 08-411 04 08, empatum@comhem.se